

Гавриловська К. П., Шмиглюк О.Г. Дослідження рівня суб'єктивної легітимності правових норм у психіці особистості в умовах трансформації сучасного суспільства / Гавриловська К. П., Шмиглюк О. Г. // «Сучасний вимір психології та педагогіки»: збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 29-30 травня 2015 року). – Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2015. – С. 61-66.

Гавриловська К.П.

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри соціальної та практичної психології,

Житомирського державного університету

імені Івана Франка, Україна

Шмиглюк О.Г.

асистент кафедри соціальної та практичної психології,

Житомирського державного університету

імені Івана Франка, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ ЛЕГІТИМНОСТІ ПРАВОВИХ НОРМ У ПСИХІЦІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Нині Україна перебуває в періоді значних трансформацій, які, зокрема, стосуються переусвідомлення українцями основних життєвих цінностей та своєї ролі в тих суспільних процесах, що відбуваються в державі. Особистість як суб'єкт активності здатна відповідально ставитись до свого перебування у правовому, політичному, економічному, державотворчому полі. Особливого значення набуває поведінка особистості у сфері права, адже дотримання основних вимог та повага до цінностей правового суспільства є основою розбудови нової української державності.

Людина може і прагне визначатися щодо вимог нормативної ситуації, можливих варіантів поведінки та їх наслідків, а також здатності робити

правильний вибір з точки зору підвищення ефективності власної життєдіяльності в цілому.

У якості суб'єкта активності особистість сприймає систему правових норм, за власним бажанням і зі свідомим наміром вступає у взаємодію з ними (перебуває у нормативно-правових ситуаціях), у доступних межах їх аналізує, намагається пересвідчитися у їх відповідності власним життєвим інтересам та планам. Активність особистості як суб'єкта нормативно-правової регуляції визначається насамперед здатністю рефлексувати своє перебування у нормативних ситуаціях, здійснювати вибір типу поведінки у них цілеспрямовано та усвідомлено.

Одним із найбільш важливих психологічних механізмів, що обумовлюють правову поведінку особистості, є легітимація правових норм. Цей механізм визначає схильність людини співвідносити правові норми зі своїм внутрішнім критерієм справедливості.

Кожна особистість має певні суб'єктивні уявлення про соціальну справедливість. Ці уявлення різні. Часто залежать від рівня прибутків особистості та соціального статусу. Особистість співвідносить правові норми зі своїм внутрішнім уявленням про справедливість і залежно від результату цього співвіднесення обирає певний варіант поведінки у нормативних ситуаціях. Як особливості правової поведінки особистості можуть залежати від легітимації правових норм? Людина може визнавати правові норми справедливими, виправданими, правильними, і тоді її правова поведінка буде правочинною і законослухняною. Людина може заперечувати правові норми, нехтувати ними і діяти всупереч їм, тоді вона здійснюватиме правопорушення.

Існує також ситуація, коли ставлення особистості до правових норм є невизначеним, амбівалентним. З однієї сторони система правових норм визнається такою, що упорядковує, систематизує життя людей. З іншої сторони, якщо особистісні інтереси суперечать правовим нормам, людина здатна піти на правопорушення, тобто правові норми визнаються відносними, а їх регулятивний вплив не є абсолютним.

Легітимація (від лат. *legitimus* – законний, узаконений) – це психологічний механізм функціонування особистості в системі правових норм держави, за допомогою якого правова норма набуває психологічної легітимності, тобто стану, що виражає правильність, виправданість, доцільність і інші сторони відповідності конкретної правової норми установкам, очікуванням особистості, її життєвим планам. Легітимація правових норм у свідомості особистості пов'язана з комплексом переживань і внутрішніх установок людей, з уявленнями особистості про відповідність конкретної правової норми нормам соціальної справедливості.

Оцінка легітимності правової норми здійснюється особистістю шляхом порівняння її зі своєю внутрішньою ідеальною моделлю, з уявленням про соціальну справедливість. І якщо реально існуючі норми, за думкою особистості, не в змозі забезпечити їй безперешкодний рух до самореалізації (насамперед, соціальної), то її ставлення до них буде критичним, а виконання норм вимушеним. Особистість представлятиме собою "зону ризику", тому що при найменшій можливості прагнутиме перейти в зону девіантної поведінки.

Імовірність досягнення особистістю своєї мети великою мірою залежить від здатності врахувати всі можливі фактори, що можуть сприяти або перешкоджати цьому. Держава взяла на себе функцію зробити хоча б деякі фактори досить визначеними, для цього вона створює нормативно-правову систему регулювання відносин у суспільстві і здійснює контроль за її виконанням. От чому легітимною для особистості, принаймні з раціональною орієнтацією поведінки, буде правова система, що забезпечує стабільність закону, неухильне виконання його всіма громадянами, що зводить до мінімуму непередбачуваність соціального життя. Така правова система збільшує шанси особистості, що будує життєві плани і робить кроки в напрямку їх реалізації. Отже, психологічна легітимність правових норм багато в чому визначає поведінку особистості у правовому полі.

Хазратова Н.В. визначає такі рівні суб'єктивної легітимності правової системи держави у свідомості особистості, як правовий нігілізм, правовий релятивізм, правовий ригоризм [1,2].

На нашу думку, в сучасному українському суспільстві, де часто змінюються закони, і при цьому вони можуть ускладнювати процес соціальної самореалізації особистості, найбільш поширеним феноменом, що виникає під час легітимації правових норм є правовий релятивізм.

Дослідження особливостей функціонування легітимаційного психологічного механізму нормативно-правової регуляції поведінки особистості було проведено протягом 2014-2015 рр, нами було опитано 450 осіб (220 чоловіків та 230 жінок віком від 17 до 42 років).

Результати представлено в табл. 1.

Таблиця 1.

Результати дослідження рівня суб'єктивної легітимності

Рівень суб'єктивної легітимності	Чоловіки	Жінки	Загальні показники
Правовий релятивізм	75%	64%	70%
Правовий ригоризм	16%	19%	18%
Правовий нігілізм	9%	17%	12%

Ми бачимо, що характерною рисою масової правової психіки є правовий релятивізм (70% досліджуваних). Це свідчить про те, що більшість опитаних українців у кожній нормативній ситуації залишають за собою право вирішувати дотримуватися їй чи не дотримуватися правових норм у кожному конкретному випадку.

Для 18% опитаних характерним є правовий ригоризм. Це особи, схильні строго дотримуватися правових норм, їм притаманна висока соціально-правова відповідальність.

Найменша кількість досліджуваних перебувають на рівні правового нігілізму (12%). Для даних осіб характерними патернами поведінки є

заперечення правових норм, невизнання їх необхідності та значущості, схильність до правопорушень.

Аналізуючи гендерні відмінності у рівні суб'єктивної легітимності правових норм держави, ми бачимо, що суттєвої різниці немає: 75% чоловіків та 64% жінок перебувають на рівні правового релятивізму. Для 16% досліджуваних чоловіків та 19% жінок властивим є ригоризм. Прояви правового нігілізму притаманні 9% чоловіків та 17% жінок.

Як бачимо, у чоловіків дещо вищим є рівень правового релятивізму. Можливо, це пов'язано з тим, що чоловіки, як більш активна у соціальному та професійному відношенні категорія населення, частіше потрапляє у нормативні ситуації, і орієнтується більше на досягнення своїх життєвих цілей, ніж на ретельне дотримання усіх правових норм. Проте різниця у відповідях чоловіків і жінок настільки невелика, що ми можемо говорити радше про тенденції, ніж про якісь значні відмінності.

Таким чином, на основі проведеного якісного та кількісного аналізу результатів даного дослідження, ми можемо зробити наступні висновки:

1. Характерною рисою масової правової психіки українців на сучасному етапі є правовий релятивізм.
2. Немає значних гендерних відмінностей у рівні суб'єктивної легітимності правових норм держави.

Ми вважаємо доцільним продовжувати роботу у цьому напрямку, проводити нові теоретичні та емпіричні дослідження, вдосконалювати методичний інструментарій з метою збагачення знань про психологічну складову нормативно-правової регуляції поведінки особистості.

Список літератури:

1. Гавриловська К.П., Хазратова Н.В. Діагностика рівня суб'єктивної легітимності правових норм. // Практична психологія та соціальна робота. №10, 2012. – С. 31-36.
2. Психологія відносин особистості й держави : Моногр. / Н. В. Хазратова. - Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Л.Українки, 2004. - 276 с.